

Fenomenološki pristup u analizi znanja potrebnih za sestrinsku praksu

The phenomenological approach to the analysis of knowledge necessary for nursing practice

Hrvoje Premuž

Opća bolnica dr. Josip Benčević, Andrije Štampara 42, 35000 Slavonski Brod, Hrvatska
Opća General Hospital dr. Josip Benčević, Andrije Štampara 42, 35000 Slavonski Brod, Croatia

Received March 24th 2012

Accepted April 8th 2012

Sažetak:

Znanje kao rezultat čovjekove moći mišljenja svojevrsan je „dvosjekli mač“ u rukama nesavršena ljudskog bića. Dok društvo doživljava napredak, osobito u materijalnom smislu, čovjekova moć nad prirodom ugrožava opstanak cjelokupnog života na Zemlji. Manipuliranjem genetskim šiframa života, razvojem i uporabom suvremenih medicinsko-tehničkih postupaka čovjek ulazi u nepoznato područje apsolutnih vrijednosti poput života i smrti. Sestrinska znanost, kao najviši oblik profesionalnog znanja u sestinstvu, doživljava svoj razvoj u okrilju suvremenih tendencija globaliziranog svijeta, i nije isključena od utjecaja tih okolnosti. Ne gubeći iz vida samu bit postojanja sestinstva, a to je skrb za čovjeka, sestrinska znanost treba ostati spona između tradicionalnih, integrativnih pogleda na svijet, i suvremenih znanstvenih spoznaja. Sestinstvo obuhvaća dinamiku odnosa, procese i interakcije koji se mogu kvalitetno razmatrati i razvijati tek uključivanjem različitih oblika znanja. Od ranih osamdesetih godina 20. stoljeća teoretičarke sestinstva navode četiri vrste znanja potrebnih za potpunu intelektualnu slobodu i neovisnost pri razvoju sestrinskih teorija, kao i prakse koja se na njima temeljuje. To su empirijsko, etičko, osobno i estetsko znanje. Fenomenološki pristup analizi i izgradnji sestrinskog znanja, onog koje je temelj svakog profesionalnog djelovanja, omogućuje sagledavanje šireg konteksta humanih interakcija, izvan granica poznatih zakona i teoretskih uokviravanja svijeta. Drugim riječima, fenomenološko usmjerenje prema analizi odnosa u okviru sestrinske skrbi, prema razumijevanju tih odnosa i iskustva osoba u njima, tumačenjem i valoriziranjem koji uključuju i intuitivne procese, dopušta poseban vid prihvaćanja, ali i primjene znanja u sestrinskoj praksi.

Ključne riječi: Fenomenološki pristup • analiza • znanja • sestrinsku praksu • teorija

Kratki naslov: Fenomenološki pristup i sestrinska praksa

Abstract:

Knowledge as a result of man's opinion is some kind of "double-edged sword" in the hands of imperfect human beings. While the companies are experiencing progress, particularly in the material sense, man's power over nature threatens the survival of all life on Earth. Manipulating genetic codes of living, development and use of modern medical and technical procedures to the unknown's enters an area of absolute values such as life and death. Nursing science as the highest form of professional nursing experience in the development of their tendency to embrace modern globalized world, is not excluded from the impact of these circumstances. Not losing sight of the very essence of existence, nursing, and its welfare for the people, nursing science should remain a link between traditional and integrative view of the world, and modern scientific knowledge. Nursing includes the dynamics of relationships, processes and interactions that can be well considered and developed only by including different forms of knowledge. Since the early eighties of the 20th century nursing theorists listed four types of knowledge required for complete intellectual freedom and independence in the development of nursing theory and practice that is founded on them. It is empirical, ethical, personal and aesthetic knowledge. The phenomenological approach to the analysis and construction of nursing knowledge, is the foundation of any professional activity, allows consideration of the broader context of human interaction, beyond the boundaries of known laws and theoretical framing of the world. In other words, the phenomenological analysis of the direct relationship of the nursing care, the understanding of these relationships and experiences of people in them, the interpretation and valorization which includes intuitive processes, allows a special form of acceptance and application of knowledge in nursing practice.

Keywords: phenomenological approach • analysis • knowledge • nursing practice • theories

Running head: The phenomenological approach and nursing practice

Uvod

Sestrinska znanost utemeljena je na koncepciji organiziranog, provjerenog i primijenjenog znanja. U tom okviru razmatra se sestrinsko profesionalno i znanstveno područje. Podrobno razmatranje tog okvira daje uvid u vrste znanja koja su nužna u sestrinskoj praksi te zahtijevaju anticipaciju, zapravo, odgovor na pitanje što je znanje. Osobito što je

Autor za korespondenciju/Corresponding author:

Hrvoje Premuž, bacc. med. tech.
General Hospital dr. Josip Benčević, Andrije Štampara 42, 35000
Slavonski Brod, Croatia
Tel: +385-35-201 201
Faks: +385-35-446 121
E-mail: opca-bolnica-sb@sb.htnet.hr

Ljudsko znanje, zašto postoji, kako se razvija i koja je svrha tog procesa. Filozofska disciplina epistemologija razmatra ta pitanja i pokušava odgovoriti na njih interferirajući pri tom i s drugim, filozofsko-antropološkim, psihološkim i sociološkim gledištima [1].

Razvoj sestrinskih teorija, na kojima se putem teorijskih modela konceptualizira sestrinstvo i sestrinska praksa, zahtijeva razvoj sestrinskih istraživanja na području zdravstvene njege. To je osnovni preduvjet izgradnje sestrinstva kao suvremene i suverene profesije jer rezultati pojedinih istraživanja dokazuju postojanje specifično sestrinskog znanstvenog područja. Neuki promatrač mogao bi se zapitati koja je svrha postojanja filozofije u sestrinstvu, zašto graditi teorije na području skrbi za čovjeka koje je evidentno praktične naravi. Odgovor je jednostavan; teorije predstavljaju savršenu konstrukciju, izgrađenu na određenom tipu znanja, možda najvažniju potvrdu veličine ljudskog uma i njegove sposobnosti spoznaje. Čovjek ima veličanstvenu moć mišljenja koja ga razlikuje od drugih bića na Zemlji, i izdiže u posebnost živog i neživog u prirodi. No on ide i dalje, jer ljudsko znanje koje nastaje na toj sposobnosti ima tendenciju organiziranja i prenošenja na iduće generacije [2].

U toj organizaciji znanja izgradnja teorija ima bitnu ulogu, pa tako i teorija u sestrinstvu, jer se ukupno znanje prevodi u svojstvo apstrakcije koja može postojati na razini samo čovjekova mišljenja i uma, dakle, uzdignuta na najvišu razinu razmatranja [3].

Napokon, dosezanjem znanja složenog u određenoj teoriji, moguće je shvatiti širi kontekst određene problematike, konkretno, zdravstvene skrbi, te izvoditi zaključke korisne u daljnjem razvoju teorija i u praktičnoj primjeni znanja, primjerice, u realitetu kliničkog sestrinstva. Sestrinstvo obuhvaća stanovitu dinamiku odnosa, procese i interakcije koji se mogu kvalitetno razmatrati i razvijati tek uključivanjem različitih oblika znanja. Od ranih osamdesetih godina 20. stoljeća teoretičarke sestrinstva poput Barbare Carper (1978. „Temeljni obrasci znanja u sestrinstvu“) [4, 5, 6], navode četiri vrste znanja potrebnih za potpunu intelektualnu slobodu i neovisnost pri razvoju sestrinskih teorija, kao i prakse koja se na njima utemeljuje. To su empirijsko, etičko, osobno i estetsko znanje. Pristupati pojedinim problemima i pojavama, ali i analizi navedenih znanja i sestrinskoj praksi, moguće je tzv. fenomenološkim načinom, koji pripada sferi filozofije i filozofske metode. Što je to fenomenologija i kakva je njezina metoda, zašto je baš to povoljan put u razmatranju fenomena u sestrinstvu?

Odgovor na pitanje „zašto?“ djelomično bi se mogao formulirati protupitanjima: je li moguće fenomen empatije istražiti i objasniti jednom od dostupnih matematičko-statističkih metoda, je li moguće izmjeriti ljudsku tugu ili bol, je li moguće izraditi dijagram čovjekove sreće, primjerice? Naravno da nije, stoga je potrebno tim pitanjima pristupiti posebnim metodama koje će primjerenije približiti i analizirati navedene pojave u sklopu zdravstvene njege i ukupne skrbi [7].

Veliki filozofi 20. stoljeća, Edmund Husserl, Martin Heidegger i Friedrich Scheler, svaki na svojstven način, razvijaju svojevrsan pristup razmatranju filozofskih pitanja, onih koja su najteža za ljudski rod. Pitanja o smislu i biti života

i stvari, o biti svijeta i svemira, o smislu čovjeka i njegove egzistencije [8, 9].

Taj pristup, ni metoda, ni pravac u filozofiji (filozofi se još nisu usuglasili), fenomenologija je nastala na konstrukciji fenomena svijesti koji nastaju na temelju iskustva čovjekova življenja u interakciji sa svijetom [10].

Fenomenologija pridonosi sestrinstvu u smislu povoljne metode, zapravo, pristupa objašnjavanja realiteta u medicini i zdravstvenoj skrbi u sklopu kojeg i sestrinstvo ima svoje mjesto. Taj realitet nastaje interakcijom niza čimbenika i fenomena poput zdravlja ili bolesti [11].

Fenomenološki pristup analizi i izgradnji sestrinskog znanja, onog koje je bit svakog profesionalnog djelovanja, omogućuje sagledavanje šireg konteksta humanih interakcija, izvan granica poznatih zakona i teoretskih uokvirivanja svijeta. Drugim riječima, fenomenološko usmjerenje prema analizi odnosa u sklopu sestrinske skrbi, prema razumijevanju tih odnosa i iskustva osoba u njima, tumačenjem i valoriziranjem koje uključuje i intuitivne procese, dopušta poseban vid usvajanja i primjene znanja u sestrinskoj praksi [12].

Taj pristup otvara ljepši i ugodniji, a možda i učinkovitiji način razumijevanja bolesnikove osobe, stvarajući tako preduvjete za humanije sestrinstvo, humaniju medicinu u košarnici.

Znanje kao preduvjet i prijetnja evolucijskom razvoju čovjeka

Od početka povijesnog razvoja čovjeka kao društvenog i misaonog bića, u njegovima prvim koracima prema izgradnji civilizacije, sposobnost spoznaje, kao i znanje koje nastaje kao rezultat te sposobnosti, velika je prednost za čovjeka u golemu bogatstvu života na Zemlji. Čovjek svoj primat, istaknuto mjestu na rasteru živih organizama, zahvaljuje svojevrsnoj posebnosti u procesima stjecanja znanja, za razvoj vještina na temelju tog znanja, te procesu zadržavanja, oplođivanja i prenošenja spoznajnih produkata na buduće generacije. No znanje nije samo prednost za čovjeka, ono predstavlja i vrijednost koju je vrlo rano pokušavao zaštititi i prisvajati, često u korist malih skupina ili pojedinaca. Čovjek je uočio dobrobit za sebe i svoju vrstu koja se temelji na stečenom znanju. Te dobrobiti proglašava vrijednima jer su mu one bile korisne radi osobne zaštite, preživljavanja i napretka. Zato do danas, zbog karakteristika svoje prirode, pokušava manipulirati znanjem i posljedične beneficije prisvojiti u vlasništvo i za interes manjine ili pojedinca. Antički filozofi poput Aristotela, Sokrata i Platona znanje nazivaju vrlinom. Sokrat je, prema Hegelu, „izumio“ etiku, izjednačujući znanje s najvećom vrlinom dobra. Za Sokrata je znanje nerazlučivo od dobra, pa je zlo moguće činiti samo iz neznanja [1].

Taj Sokratov etički intelektualizam Aristotel pobija u smislu nepriznavanja vrline kao znanja, on zamjenjuje mjesto subjekta i predikata te izvodi krilaticu *Znanje je vrlina*. Tako se utemeljila, pod okriljem antičkih rasprava o moralu, i rasprava o znanju i znanosti kao jednom, najvišem obliku znanja. No ta se tzv. stara znanost bitno razlikuje od moderne jer je integralistička, naime, ona u svojoj metodi ujedinjuje aspekte znanja o prirodi i cjelovitu sliku svijeta [2].

Novovjekovna znanost razvija redukcionističku metodologiju i velebnu sliku svijeta rastavlja u detalje svodeći je na razinu matematičkih simbola. Taj proces počinje s Baconovom „Instauratio magna“ velikom obnovom znanosti, prema kojoj je cilj znanja čovjekovo ovladavanje prirodom, dakle, moć nad prirodom samom. Znanje kao rezultat čovjekove moći mišljenja predstavlja svojevrsni „dvosjekli mač“ u rukama nesavršena ljudskog bića. Dok s jedne strane društvo doživljava napredak, pogotovo u materijalnom smislu, s druge strane i čovjekova moć nad prirodom ugrožava opstanak života na Zemlji. Manipuliranjem genetskim šiframa života, razvojem i uporabom suvremenih medicinsko-tehničkih postupaka, čovjek ulazi u nepoznato područje apsolutnih vrijednosti poput života i smrti.

Sestrinska znanost, kao najviši oblik profesionalnog znanja u sestinstvu, doživljava svoj razvoj među suvremenim tendencijama globaliziranog svijeta i nije isključena od utjecaja tih okolnosti. Ne gubeći iz vida bit sestinstva, a to je skrb za čovjeka, ta znanost treba ostati sponom između tradicionalnih integrativnih pogleda na svijet i suvremenih znanstvenih spoznaja.

Epistemologija

Prije rasprave o znanju i vrstama znanja u sestinstvu, kao i o fenomenološkom pristupu analizi i izgradnji sestinskih teorija, potrebno je definirati filozofsku disciplinu koja znanje proučava i kojemu je ono osnovni predmet argumentacije. Prema Platonu, znanje je podskup onoga što je istodobno istinito i u što se vjeruje [3].

Epistemologija (iz grčkoga *επιστήμη* - *episteme*, „znanje“ + *λόγος*, „logos“) ili teorija znanja, grana je filozofije koja se bavi prirodom i dosegom znanja. Taj je izraz prvi uveo škotski filozof James Frederick Ferrier (1808 – 1864).

Veliki dio rasprave na tom polju usredotočio se na analiziranje prirode znanja i kako ga ona povezuje sa sličnim pojmovima kao što su istina, vjerovanje i opravdanje. Bavi se i sredstvima proizvodnje znanja, kao i skepticizmom o različitim tvrdnjama o znanju nečega. Drugim riječima, epistemologija se bavi sljedećim pitanjima: što je znanje, kako se stječe i što ljudi znaju?

Znanje je određeno definicijama, i to:

ad 1] činjenice, informacija i vještine koje je osoba stekla iskustvom ili obrazovanjem; teorijsko ili praktično razumijevanje nekog predmeta,

ad 2] ukupnost svega poznatog u nekom polju; činjenice i informacije,

ad 3] svjesnost ili familijarnost stečena iskustvom neke činjenice ili situacije

Filozofske rasprave općenito počinju Platonovom definicijom znanja kao „opravdanog istinskog vjerovanja“. Ne postoji, međutim, opća definicija znanja, niti se koja nazire, naime, postoje mnogobrojne suprotstavljene teorije. Stjecanje znanja obuhvaća složene kognitivne procese: percepciju, učenje, pamćenje, komunikaciju, asocijaciju i zaključivanje. Termin znanje također se koristi za označavanje pouzdanog razumijevanja nekog predmeta, uz potencijalnu sposobnost primjene u specifične svrhe.

Vrste znanja u zdravstvenoj njezi

Rasprave o znanju, koje omogućuje pružanje zdravstvene njege, postaju ključne kada se želi pristupiti distinktivnom razmatranju sestinstva kao vještine, umijeća (što aludira na pojmove umjetnosti, usluge, zanimanja ili čak obrta), ili kao znanosti (što pogoduje shvaćanju sestinstva kao ozbiljne profesije).

Barbara Carper identificira četiri osnovna područja znanja u sestinstvu: empirijsko, estetsko, etičko i osobno znanje [4].

ad 1] empirijsko znanje – utemeljeno je na činjenicama koje su dostupne osjetilima i predstavlja osnovni obrazac znanja tradicionalne zapadne znanosti. Istinito je samo ono što je moguće dokazati pokusima čiji rezultati moraju biti dostupni i drugim istraživačima, provjerljivi, mjerljivi i dokazani tim nezavisnim razmatranjima i ispitivanjima. Postoji i drugi izvor ovog znanja koji je meta-paradigmatske prirode i proizlazi iz teorija i znanstvenih disciplina. Empirijsko znanje u praksi se izražava tzv. znanstvenom kompetentnošću, koje ima osnovu u teorijama. Iz empirijskih teorija, akata, prakse i tvrdnji proizlaze moguće hipoteze koje treba istraživati, dokazati ili odbaciti [5]. Empirijsko znanje u sestinstvu podijeljeno je u subkategorije, i to u preskriptivne i deskriptivne teorije.

ad 2] estetsko znanje – rezultira bitnim sadržajem ili preduvjetom sestinstva, empatijom, dakle, sposobnošću razumijevanja i sudjelovanja u iskustvu drugih ljudi [6]. Ovo znanje omogućuje razvoj sposobnosti dubokog razumijevanja situacije te uključivanje unutrašnjih kreativnih resursa nastalih na temelju iskustva kako bi se ostvarilo nešto novo i inovativno. Estetsko znanje pokretač je sestinstva koji ga usmjerava bitnom, osjećaju samilosti, empatiji, samosvijesti i boljem shvaćanju holističkog principa u medicini i zdravstvenoj njezi [7].

ad 4] etičko znanje – iznad je pukog poznavanja normi i etičkih kodeksa te definicija. Ono predstavlja znanje koje omogućuje svakodnevno, i u svakoj situaciji, prosuđivanje o tome što je moralno ispravno i u najboljem interesu bolesnika [8]. Ova vrsta znanja organiziran je skup stavova i mišljenja, a onda i ukupnost čovjekova djelovanja usklađenog s tradicionalnim etičkim vrijednostima u društvu, znanje koje pomaže rješavanju etičkih dilema u svakodnevici sestinske prakse.

ad 5] osobno znanje – znanje koje omogućuje samospoznaju, spoznaju drugih ljudi kao biopsihosocijalnih bića. Osobno znanje generira holistički pristup sestinske prakse, ono ujedinjuje sva potrebna znanja u sestinstvu, sposobnost procjene trenutka, konteksta određene interakcije, da bi se u zdravstvenoj skrbi i „samog sebe“, ali i cjelokupno svoje znanje i iskustvo moglo pretvoriti u terapijsko sredstvo pomoći bolesniku [9].

Fenomenologija i hermeneutika

Fenomenologija je filozofski pravac koji, polazeći od fenomena čistih intencijskih akata svijesti želi sagledati njihovu imanentnu bit, kao bit samih stvari. Glavni su predstavnici Edmund Husserl i Martin Heidegger. Fenomenologija je znanost o metodi spoznavanja čiste biti i čistog sadržaja. Fenomenološka metoda, za razliku od indukcije i dedukci-

je, opisuje činjenice koje su povezane s unutarnjim ili vanjskim iskustvom [10, 11, 12, 13, 14]. Njemački filozof Edmund Husserl osnivač je fenomenološkog pokreta, koji je jedna od najutjecajnijih duhovnih orijentacija 20. stoljeća [11]. Nasuprot Kantu, Husserl smatra da svijest nije apsolutna, nego da je uvijek intencijski određena usmjerenošću subjekta prema predmetu. Svijest je uvijek svijest o nečemu, ona nije entitet apsolutan u svom postojanju i prazan u toj apsolutnosti. U svakoj predstavi nešto je predstavljeno, a u ljubavi voljeno. Husserl naglašava jedinstvo svijesti o nečemu i tog predmeta svijesti, i to naziva intencijskim aktom. Sintetizira subjekt i objekt i kaže da svaki takav akt ima intenciju prema i nečemu teži. Bit predmeta u svijetu se, prema Husserlu, prikazuju u svijesti i ona tu bit jasno zori u obliku fenomena svijesti. Fenomeni su biti stvari kakve postoje u svijesti. Međutim, da bi se došlo do tih fenomena i spoznaje biti, potrebna je fenomenološka metoda redukcije i epohe. Redukcijom se odbacuju svi svakidašnji stavovi, nazori, namjere, znanosti, predmeti. Epohe je metodičko suzdržavanje od prirodnog stava radi dohvaćanja biti. Tako se dolazi do reziduuma čiste svijesti u kojima fenomeni kao biti stvari imaju samostalnu egzistenciju, neovisnu o bilo čemu imanentnom čovjeku ili svijetu. Tako se dobiva tzv. horizont transcendentno očišćenih fenomena [12]. S jedne strane tradicija Husserlove škole, a s druge strane prevladavanje Husserlove metode stroge redukcije i disciplinarno shvaćene i određene filozofijske hermeneutike, temeljne su pretpostavke za prihvaćanje važne teorije suvremenog austrijskoga filozofa i sveučilišnoga profesora Rainera Thurnhera i njegova shvaćanja hermeneutičke fenomenologije kao angažmana u djelu *Hermeneutička fenomenologija kao angažman*. U tom smislu, Thurnher ide Heideggerovim putem prakticiranja filozofijske hermeneutike koja neprestano propituje cjelokupnu filozofsku tradiciju, otvarajući se istraživanju izvornosti fenomena u svim područjima zbilje, vodeći pritom računa da je naše razumijevanje uvijek prožeto i obilježeno nekim prethodnim - moguće nejasnim ili netočnim - razumijevanjem pojava koje istražujemo. Hermeneutički pristup omogućuje razmatranje određenih fenomena stvarnosti iz perspektive iskustvenog proživljavanja sadašnjosti, povlačenje analogije između fenomena koji su već razmotreni s novim. Fenomenolog se, prema Thurnherovim riječima, angažira za svijet života i za to da se čovjek bolje pojmi i snađe u tom svijetu, i to u konkretnom svijetu svakodnevice, pa prema tomu, fenomenologija je kultura racionalnosti koja dopunjava znanstvenu racionalnost kojoj je komplementarna. Znanja, koja su potrebna za sestrinsku praksu, ali i razvoj sestrinskih teorija, moguće je proučavati iz više filozofijskih, kao i iz aspekata drugih znanosti, poput psihologije ili sociologije. Sama filozofija golemo je područje argumentacije s mnogobrojnim metodološkim pristupima određenom problemu. U članku „Hermeneutička fenomenologija u sestinstvu“, autori Zalm i Bergum razmatraju poseban pristup problemu sestrinske prakse, i pritom posebno analizu nekoliko vrsta znanja koja smatraju važnima za razvoj i mijenjanje odnosa karakterističnih za tu praksu. To je hermeneutičko-fenomenološki pristup koji naglašava deskriptivne i interpretativne elemente u metodi, što pridonosi razvoju takve metodologije istraživanja u sestinstvu koja će kvantitativna mjerenja, kategorizacije i statističke indekse staviti u drugi plan. Prema skupini au-

tora (Oiler, 1982.; Benner, 1985.; Dzurec, 1989.; Smith, 1989.; Holmes, 1990.; Anderson, 1991.), istraživanja u sestinstvu, a posebice analiza znanja potrebnih za praksu ponajprije se moraju temeljiti na analizi odnosa sestre i drugih ljudi, napose pacijenata. Stoga se postavlja pitanje jesu li tradicionalne kvantitativne metodologije odgovarajuće za razumijevanje odnosa među ljudima, u razumijevanju ljudske osobe? Drugo, postavlja se pitanje postoje li uopće metode s potencijalom mjerenja, objašnjavanja ili predviđanja ljudskog iskustva? Objektivni znanstveni eksperimenti ne isključuju subjektivno iskustvo [13].

Interakcije u koje ulaze svi uključeni u proces zdravstvene skrbi, posebice medicinske sestre koje svoje znanje i djelovanje upravo fokusiraju na razvoj tih odnosa, apriori počinjavaju na planu subjektivnog iskustva. Zbog toga mnogobrojni autori, važni za razvoj sestrinskih istraživanja tijekom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća (Oiler, 1982.; Benner, 1985.; Holmes, 1990.), apostrofiraju fenomenologiju kao istraživačku metodu koja može omogućiti razumijevanje osobe i njezina iskustva, metodu koja može vrednovati odnos medicinske sestre i pacijenta te koja pojmu osobe prilazi s holističkog stajališta [14].

Hermeneutička fenomenologija pokušava opisati i zatim interpretirati (deskriptivno-interpretativna metoda) ljudsko iskustvo, koristeći se fenomenološkom refleksijom. Ljudsko iskustvo se s vremenom gomila i obogaćuje životom čovjeka koji stupa u mnoge međuljudske interakcije i koje ga, zapravo, s vremenom grade i obogaćuju. Cilj je fenomenološkog pristupa omogućiti razumijevanje intrinzičnih značenja biti ljudskog iskustva. Pokušava se shvatiti značenje svakog pojedinog fenomena u svijesti nastalog na određenu iskustvu čovjeka koji je stupio u neki od mogućih odnosa.

Hermeneutička fenomenologija pridonosi ukupnom znanju relevantnom za sestrinsku praksu. Istraživanja koja se temelje na tom pristupu omogućuju bolje sagledavanje ne samo prakse i znanja koje je potrebno za tu praksu, nego i sestinstva samog. Fenomenološki pristup omogućuje medicinskim sestrama da se u svojim znanstvenim istraživanja usmjere prema širim aspektima osobnog i estetskog znanja. Taj pristup dopušta svojevrsnu spoznaju postojanja višeznačne realnosti i usmjerenost na pitanja biti i smisla postojanja.

Kako se hermeneutičkom fenomenologijom pristupa aspektima znanja u sestinskoj praksi?

Potkraj sedamdesetih godina 20. stoljeća u djelu *Fundamental patterns of knowing in nursing*, navode se četiri vrste znanja potrebna sestinskoj praksi: etičko, estetsko, osobno i empirijsko. Paleta potrebnih znanja s vremenom se proširuje, pa u djelu *Integrirana teorija o razvoju znanja u sestinstvu*, Chin i Kramer istražuju tzv. emancipacijsko ili ukupno znanje, spominjući i još neke vrste znanja koje bi trebalo istražiti, poput političkog.

Empirijsko znanje i hermeneutička fenomenologija

Empirijsko je znanje ono koje se temelji na činjenicama, koje je opisno i koje ima isključiv cilj u razvoju apstraktnih i teorijskih objašnjenja u nekom području.

Takvo se znanje usustavljuje i organizirano uopćava u zakone i teorije koje imaju svrhu opisivanja, objašnjavanja i

predviđanja fenomena koji su predmet sestrinske prakse i znanosti. Empirijsko znanje izrasta iz istraživanja koja se temelje na metodi prikupljanja, opisivanja i klasificiranja podataka. Na temelju tako dobivenih podataka moguće je dedukcijskim postupkom razvijati sestrinske teorije. Stoga se empirijsko znanje može smatrati utemeljenim na principima prirodnih znanosti. U djelu *Integrirana teorija o razvoju znanja u sestrinstvu*, navodi se kako je cilj ovog znanja razumijevanje određenog sadržaja ili razrješenje problema putem analize činjenica. Empirijsko znanje namijenjeno je formulaciji teorija i modela za praktičnu primjenu [15]. Teorija je simboličan prikaz aspekata realnosti koji su otkriveni ili istraženi te opisani, objašnjeni, a imaju cilj predviđanja ili opisivanja interakcija, zbivanja situacija ili stanja [16].

U svom djelu *Teorijsko sestrinstvo*, Meleis identificira dva tipa teorije: deskriptivne i preskriptivne. Deskriptivne teorije opisuju fenomene, zbivanja i situacije bez intencije za određenu akciju. Ove teorije tek identificiraju komponente i uvjete pod kojima se nešto događa. Preskriptivne teorije uključuju i prijedlog koji traži promjene te predviđaju posljedice nekih strategija u sestrinskim aktivnostima [17]. Karakteristično je za profesije da se oslanjaju na obje navedene vrste teorija.

Može li fenomenološki pristup pomoći razvoju neke empirijske teorije?

Cilj je fenomenologije razumijevanje značenja fenomena. Teorije ne mogu jasno odrediti pojavu određenih fenomena. No razumijevanje situacije pojedinaca, utemeljeno na značenjima koje ti pojedinci dodaju tim situacijama i problemima u kojima se nalaze, može pomoći točnom predviđanju određenih važnih događaja i razvoja situacije u budućnosti. To bi svakako moglo pomoći u razvoju određene teorije u sestrinstvu. No rezultati fenomenoloških istraživanja nisu preskriptivni ni prediktivni. Fenomenološkim pristupom stječe se mogućnost anticipacije određenih događaja, predosjećanja na temelju ukupnog dosadašnjeg iskustva.

Autori Chusing, Jasper (1994) i Rose (1995) ističu da fenomenološki pristup može poslužiti u razvoju većih sestrinskih studija ili koncepata, uzimajući u obzir suvremeni karakter fenomenoloških rezultata. Ipak, očito je neslaganje mnogih autora (Meleis, Van Mannen, Plager, Kramer, Chin, i dr.) oko pitanja iskoristivosti fenomenološkog pristupa u razvoju sestrinskih teorija. Kako god, čini se da fenomenološki pristup problemima ima deskriptivan i eksplanatorni karakter pa može pridonijeti razvoju sestrinskih znanja u tom smislu. Veliko ograničenje ovog pristupa orijentiranost je na sadašnjost u životu pojedinca te ne odgovara na činjenicu stalne promjene socijalne okoline koja je neminovna i svakodnevna.

Moralno znanje i hermeneutička fenomenologija

Moralno znanje akcijski je orijentirano, to je znanje koje pomaže sestrama u etičkom odlučivanju, u moralnoj prosudbi, te u situacijama u kojima snose veliku odgovornost za postupke [4, 6]. Ovo je znanje preduvjet za ispravno djelovanje medicinskih sestara u moralnom i profesionalnom smislu. To je djelovanje u skladu s općim društvenim normama, s univerzalnim vrijednostima poput pravednosti,

dobra, skromnosti, radišnosti, ljubavi prema bližnjima i svijetu.

Dakako, moralno znanje nije usmjereno slijepom provođenju moralnih normi ili nekih drugih normi, poput pravnih, naprotiv, ono omogućuje izgradnju vlastitog moralnog bića usklađenog s univerzalnim vrijednostima, tako da nijedna moralna ni druga propisana norma ne može biti iznad vlastita sustava izgrađena na suodnosu Ja i Univerzalno dobro (*synderesis*).

Ova vrsta znanja, uključuje poznavanje različitih filozofskih stajališta o onome što je dobro i što je poželjno u društvu i svijetu. Znanje ove vrste fokusira se na pravdu te je izraženo u različitim kodovima i normama, etičkim standardima i teorijama. U djelu *Obrasci znanja*, White tvrdi da se ovo znanje izgrađuje dijalogom i kritičkom refleksijom, u kojoj se sagledava ja u realitetu kliničke stvarnosti, u realitetu odnosa u koje sestre stupaju u toj stvarnosti. U djelu *Etičko znanje*, Bergum ističe da je etičko znanje ono koje omogućuje ispravan razvoj odnosa u sestrinskoj praksi sa suradnicima i pacijentima, ono omogućuje djelovanje koje je moralno ispravno i usmjereno prema činjenju koje je dobro, dobroti.

Estetsko znanje, osobno znanje i hermeneutička fenomenologija

Estetsko znanje proizlazi iz izražavanja, kreativnosti i empatijske percepcije drugih osoba. Prema Carperovoj teoriji opisanoj u *Temeljnim obrascima znanja u sestrinstvu*, medicinske sestre se umjetnički izražavaju brigom za druge. Jacobs, Kramer i Chinn pretpostavljaju da je estetsko znanje zapravo sinteza svih vrsta znanja, ono omogućuje kvalitetnu interpretaciju u svakoj mogućoj situaciji u kojoj se nalaze pacijent i sestra. Na temelju te interpretacije sestre se mogu angažirati tako da njihovo djelovanje uzima u obzir širi kontekst osobe za koju se skrbe.

Ovdje nije riječ o poznavanju umjetnosti, iako ni to nije nadmet kako bi se stekao ovaj vid znanja, bit je u postojanju perceptivne senzibilnosti koja omogućuje olakšavanje situacije tijekom određenog tretmana. Fenomenološki pristup ovom znanju usmjerava se prema razmatranju kreativnosti, percipiranju osoba, te načinima razvoja i kreacije kod ljudi, načinima stvaranja, otkrivanja i percepcije. Estetsko znanje, koje omogućuje sagledavanje šireg aspekta osobnosti i života, olakšava i razvoj tzv. osobnog znanja koje pomaže sagledavanju samog sebe, razvoju samopercepcije s ciljem da se otkrivanjem osobe, najprije u sebi, slično uoči i u pacijentu, te da ga se tretira i doživljava kao autonomnu osobu. Fenomenološki pristup povoljan je za razmatranje ovog znanja, jer upravo otkrivanje ključnih fenomena sestrinske prakse, pitanja odnosa i izbora mogućnosti u praksi, predstavlja materiju koju profilira i kojoj pridonosi upravo estetsko znanje. Budući da estetsko znanje nije lako opisati, ono je osobno i subjektivno, a daje odgovor na pitanje kako djelovati, jasno je da su fenomeni odnosa, ali i fenomeni izvan granica poznatih zakona i teorija, upravo ona materija za koju je potrebno posjedovati ovu vrstu znanja.

Sociopolitičko znanje i fenomenologija

U djelu *Obrasci znanja*, White predlaže razmatranje sociopolitičkog znanja, koje podrazumijeva poznavanje okoline po-

jedinca. Zahtijeva i poznavanje šireg društvenog konteksta u kojem živi i djeluje pacijent, ali i sestra kao pojedinac. Razmatra se i interakcija sestra-pacijent u kontekstu socijalnog, ekonomskog i političkog konteksta, u sklopu kulture, zbog čega ovo znanje obuhvaća mnogo više od poznavanja pojedinca. To je znanje o ekološkim uvjetima mjesta života pojedinca, o njegovim stajalištima, običajima, vrijednostima i vjerovanjima. Fenomenološki je pristup ovdje moguć analizom fenomena kulture.

Zaključak

Hermeneutička fenomenologija i njezin pristup razmatranju znanja u sestrijskoj praksi važan su doprinos razvoju teorijskog sadržaja sestriinstva. Fenomenologija se uvijek temelji na određenoj realnosti; ovdje je riječ o realitetu odnosa u zdravstvenoj njezi, pa je njezina metoda iznimno korisna za istraživanje na području sestriinstva, osobito znanja potrebnih u praksi.

Proces zdravstvene njege često obuhvaća i neke teško do-kućive i katkad neshvatljive implikacije koje proizlaze iz odnosa sestara i svih drugih izravnih i neizravnih sudionika tog procesa: kako shvatiti čovjeka zaključana u unutrašnjost svoje bolesti, kako osjetiti bol koju drugi osjećaju, kako razumjeti nečiju sreću ili tugu, što znači zadovoljstvo, koji je smisao skrbi za druge kad nije moguće odrediti smisao života?

Mogu li na ta pitanja odgovor dati preskriptivne i deskriptivne teorije sestriinstva? Jasno da to nije sasvim moguće. Ipak, fenomenološki pristup ovim pitanjima može dati i poneke odgovore.

Fenomenologija nastoji shvatiti pojedince u realnoj okolini, kao i okolini njihova unutrašnjeg svijeta, te na temelju toga shvatiti i odnose u koje ulaze sestre kad se skrbe za druge ljude. Najveći doprinos ovog pristupa naglašavanje je subjektivnog, iskustvenog i intuitivnog elementa u tim odnosima kao i u cijeloj sestrijskoj praksi, putem kojih sestra može spoznati i osjetiti, a onda u skladu s tim i djelovati, šire sfere pacijentove osobe, razviti odnos empatičnog razumijevanja pacijentove situacije i otkriti postojanje duše u njegovoj osobi, slične onoj koju osjeća ili naslućuje u sebi samoj.

Literatura

- [1] Čović A. Aristotel: znanje je vrlina. Etika i bioetika. Zagreb: Pergamena; 2004. str. 41-42.
- [2] Čović A. Aristotel: znanje je vrlina. Etika i bioetika. Zagreb: Pergamena; 2004. str. 38.
- [3] Kalin B. Odnos filozofije i znanosti. Povijest filozofije. Zagreb: Školska knjiga; 1991. 16-17.
- [4] Carper B. Advances in Nursing Sciences. Fundamental Patterns of Knowing in Nursing. 1978. 13-23.
- [5] Chinn PL, Kramer MK. Nursing's Fundamental Patterns of Knowing. In Integrated Theory and Knowledge development in Nursing. St. Louis: Mosby; 2008. p. 8-9.
- [6] Carper B. Advances in Nursing Sciences. In Fundamental Patterns of Knowing in Nursing. 1978. p. 13-23.
- [7] Chinn PL, Kramer MK. Nursing's Fundamental Patterns of Knowing. In Integrated Theory and Knowledge development in Nursing. St. Louis: Mosby; 2008. p. 7-8.
- [8] Chinn PL, Kramer MK. Nursing's Fundamental Patterns of Knowing. In Integrated Theory and Knowledge development in Nursing. St. Louis: Mosby; 2008. p. 6.
- [9] Chinn PL, Kramer MK. Nursing's Fundamental Patterns of Knowing. In Integrated Theory and Knowledge development in Nursing. St. Louis: Mosby; 2008. p. 7.
- [10] Rječnik filozofskih pojmova: Fenomenologija. 2012, siječanj. Dostupno na <http://www.filozofija.org/>
- [11] Kalin B. Odnos filozofije i znanosti. Povijest filozofije. Zagreb: Školska knjiga; 1991; 216.
- [12] Pažanin A. Metafizika i praktična filozofija. Zagreb: Školska knjiga; 1988.
- [13] Van der Zalm JE, Bergum V. Hermeneutic phenomenology: providing living knowledge for nursing practise. *Advanced Nursing J.* 2000; 31(1): 211-218.
- [14] Van der Zalm JE, Bergum V. Hermeneutic phenomenology: providing living knowledge for nursing practise. *Advanced Nursing J.* 2000; 31(1): 211-218.
- [15] White J. Patterns of knowing: review, critique, and update. *Advances in Nursing Science.* 1995; 17: 73-86
- [16] Meleis AI. *Theoretical Nursing: Development and Progress*, 3rd ed. New York: Lippincott; 1997.
- [17] Meleis AI. *Theoretical Nursing: Development and Progress*, 3rd ed. New York: Lippincott; 1997.